

Jan Boutmans en Paul Rowe

Basketbal

Theorie en praktijk

Acco Leuven / Den Haag

WOORD VOORAF

Nauwelijks honderd jaar geleden kreeg dr. James Naismith uit Springfield Massachusetts de opdracht een spel, een ontspanningsactiviteit te zoeken om de studenten tijdens het winterseizoen fit te houden: basketbal. Ondertussen is basketbal uitgegroeid tot een sportspel waarin zowel de atletische bekwaamheid en motorische vaardigheid van de spelers als de elementen spanning en spektakel maximaal tot hun recht komen. Op de Olympische Spelen van Barcelona 1992 demonstreerde het 'Dream Team' basketbal op zijn best.

Dat basketbal heeft ook zijn plaats in de school in het programma van het vak Lichamelijke Opvoeding. Het gaat hier echter niet over dat professionele of sterk spectaculaire spel waarin vooral de Amerikaanse profspelers uitblinken, maar wel over het sportspel basketbal waarin de leerlingen de kans geboden wordt zich zowel motorisch, sociaal als affectief te ontplooiën.

Dit boek wil zich dan ook richten naar de leerkrachten lichamelijke opvoeding en jeugdtrainers basketbal.

Aangezien het belangrijk is dat zij een visie hebben op het aanleren van een sportspel, wordt een strategie of visie gegeven op het aanleren van basketbal op school. Het is echter even belangrijk om te weten hoe de verschillende technieken correct moeten worden uitgevoerd en in welke voortactische of tactische situaties zij het best worden toegepast. Vandaar dat techniek, voortactiek en tactiek uitgebreid besproken worden. Die bespreking wordt steeds vanuit eenzelfde gedachtegang opgebouwd.

Naast enkele basisbeschouwingen is er aandacht voor de effectieve aanlering van basketbal met enkele praktische tips, die een hulpmiddel zijn om de te leren vaardigheid doelgericht te observeren en de meest voorkomende fouten snel op te sporen. Voor de student lichamelijke opvoeding zijn deze tips tevens een wegwijzer om de te leren techniek of vaardigheid zo correct mogelijk uit te voeren.

Een ruime oefenstof, gaande van eenvoudig naar moeilijker, moet zowel de beginnende als de gevorderde leerling-speler de nodige uitdagingen kunnen geven.

Vanuit de jarenlange ervaring met bijscholingen van leerkrachten lichamelijke opvoeding onthouden we de steeds terugkerende vragen over de spelregels en de toepassing ervan in het spel. Daarom worden de spelregels niet alleen geschetst in het kader van de evolutie van het spel, maar tevens geduid vanuit het basketbal dat op school wordt gespeeld.

Teneinde een zo volledig mogelijk beeld van het basketbal te geven, wordt de nationale en internationale historiek beknopt geschetst. Waar mogelijk wordt in het boek ook verwezen naar de realiteit of worden resultaten van wetenschappelijk onderzoek vermeld.

1. OORSPRONG VAN BASKETBAL

1.1. Voorgeschiedenis

Verscheidene auteurs menen de basisidee van basketbal, namelijk de worp naar een verheven, klein doel, al terug te vinden in de schilderkunst over de spelen van oude cultuurvolken van Midden-Amerika, zoals de Azteken, de Maya's en de Inca's (Mahlo, 1966).

Met zekerheid echter kunnen we stellen dat Dr. James Naismith in 1891 uit Springfield (Massachusetts, USA) de uitvinder werd van basketbal.

Naismith kreeg de opdracht een spel, een ontspanningsactiviteit te zoeken om de studenten tijdens het winterseizoen (een dode periode voor de Amerikaanse sporttakken) fit te houden. Dat moest gebeuren op een interessante en meer aangename manier dan de toen gebruikelijke gymnastieklessen (methode van Ling). Een poging om de toen bekende sporten tot zaalsporten om te werken en aan te passen mislukte. De studenten waren niet te vinden voor karikaturen van hun gekende sporten.

Daarom besloot Naismith de beoefende sporten te analyseren, om zo de belangrijkste factoren te combineren tot een nieuw spel. Hij vertrok van de aantrekkelijkheid die uitgaat van een bal en van de vaststelling dat in alle ploegsporten een bal gebruikt werd. Vandaar dat er een bepaald type van een bal moest worden gekozen (Lindeburg & Bunn, 1967). Hij opteerde voor een grote, lichte bal omdat iedere speler bekwaam moest zijn om, zonder al te veel oefening of training, de bal te werpen en te vangen. Teneinde het lichamelijk contact en het brutale spel te minimaliseren – hij dacht hier aan de tacklings van het Amerikaanse voetbal (American football) en aan de scrums van het rugby – stelde hij dat de spelers niet mochten lopen met de bal. Een derde belangrijk aandachtspunt was het doel. Naismith verwoordde het als volgt: “I thought that if the goal were horizontal instead of vertical, the players would be compelled to throw the ball in an arc; and force, which made for roughness, would be of no value.” (Naismith, 1941: 48).

De kritische studie van de bestaande sporten leverde Naismith vijf fundamentele principes op, die het nieuwe spel zijn specifiek karakter gaven:

- 1) De bal zal rond, groot en licht zijn en hij zal met de handen worden gespeeld.
- 2) Elke speler zal zich eender waar op het terrein mogen bevinden en zal de bal op elk ogenblik mogen ontvangen.
- 3) Het zal verboden zijn met de bal te lopen.
- 4) De twee ploegen zullen samen op het terrein spelen, maar elk contact tussen de spelers zal verboden zijn.
- 5) Het doel zal hoog zijn, horizontaal en van kleine afmetingen, opdat meer een beroep zou worden gedaan op handigheid dan op kracht.

Vanuit deze basisprincipes stelde Naismith zijn eerste basketbalreglement op. Het oorspronkelijk reglement bestond uit 13 regels en enkele raadgevingen. Het verscheen onder zijn handtekening in het schoolblad *The Triangle* op 15 januari 1892. Vermelden wij ook nog dat na de eerste wedstrijd te Springfield een groep meisjes zo enthousiast was over deze nieuwe sport, dat ze nauwelijks twee weken later onder leiding van mevrouw Senda-Berensen-Abott in het Smith College te Springfield een eerste damesploeg stichtten.

1.2. De eerste wedstrijd

Alleen met enkele basisideeën van de toe te passen regels ging Naismith het door hem uitgekende spel uitproberen. Aan de econoom van de school vroeg hij twee dozen. Die bezorgde hem twee perzikmanden. Ze werden in de zaal aan het balkon bevestigd, toevallig op een goede hoogte ($\pm 3,00$ meter). Elke ploeg bestond uit negen spelers, eenvoudigweg omdat hij in zijn klas 18 leerlingen had, met als taakverdeling: één doelwachter, twee achterspelers, drie middenspelers, twee vleugelspelers en één puntspeler (Colbeck et al., 1972).

Zowel in de eerste reglementen als in de taakverdeling van de spelers is de invloed van de bestaande balsporten duidelijk merkbaar. Iedereen die ooit basketbal introduceerde aan beginnelingen, kan zich best voorstellen hoe die eerste wedstrijd verliep.

1.3. De eerste jaren (Van Damme, 1971)

Het aantal spelers in een ploeg hing grotendeels af van de grootte van het terrein: van 3 tot 50. Hoe minder spelers hoe beredeneerder het spel werd. Hoe meer spelers er waren, hoe onoverzichtelijker alles werd.

Zo kwam men vlug tot een beperking van het aantal spelers per ploeg tot 9, 7 of 5, naargelang van de grootte van de zaal. In 1897 werd beslist voortaan altijd ploegen van 5 spelers samen te stellen, met de mogelijkheid om spelers te vervangen.

De basketbalborden werden eerder toevallig aangebracht, namelijk om de toeschouwers op het balkon te verhinderen al te enthousiast mee te werken met de eigen ploeg. Toen de spelers bewust het bord gingen gebruiken (rebound), kwam men in 1895 tot de specifieke afmetingen die we nu kennen.

In het begin moest de bal na een gelukte doelpoging uiteraard telkens uit de mand (basket) gehaald worden. Daarom gebruikte men later doelen waar de bal met een stok kon worden uit gestoten. Nadien werden het ijzeren ringen met een net en een touwtje. Een ruk aan het touwtje volstond om de bal uit het net te laten vallen.

Ook het terrein waarop werd gespeeld, onderging enkele veranderingen. Tot 1894 was er geen lijn die het terrein afbakende. De bal was *nooit buiten*, vermits hij altijd terugkaatste tegen een muur tot bij een speler, die zo kon verder spelen. Fouten werden bestraft: twee fouten betekenden meteen de uitsluiting. Maakte een ploeg opeenvolgend drie fouten, dan kreeg de tegenstrever een doelpunt toegekend. Dit werd later gewijzigd: de ploeg kreeg voor elke fout van de tegenstrever één punt, terwijl een normaal doelpunt drie punten opleverde. Maar ook deze regeling duurde niet lang. In 1894 kreeg de ploeg waartegen een fout werd gemaakt, een vrijworp toegewezen in plaats van automatisch

één punt te krijgen. De vrijworp moest ongehinderd kunnen worden genomen, vanop een afstand van 20 voet ($\pm 6,09$ m) van de basket. Een gelukte vrijworp telde als 1 doelpunt. Elke manier van scoren bracht nu 1 punt op. De afstand van de vrijworplijn werd in 1895 op 15 voet ($\pm 4,60$ m) gebracht. Het jaar daarop werden aan een velddoelpunt 2 punten en aan gelukte vrijworp 1 punt toegekend.

Vóór 1924 mocht gelijk welke speler de vrijworpen nemen. Elke ploeg zorgde er voor een specialist te hebben om dit karweitje op te knappen. Vanaf 1924 werd de regel echter gewijzigd: de speler tegen wie de fout werd gemaakt, moest zelf zijn vrijworpen nemen. Deze nieuwe regel bracht een hele verandering mee in de spelopvatting. De coach moest er nu voor zorgen dat elke speler zijn vrijworpen met succes kon omzetten, zoniet was dit voor de ploeg een zwaar verlies.

Waar in het begin vooral Naismith zelf de aanpassingen van de regels volgde en voorschreef, werd in 1896 een beroep gedaan op de *Amateur Athletic Union* om een *Basketball-Co-Operating Committee* te stichten om de inmiddels al fel verspreide basketsport te controleren.

Museum van het Basketbal in Springfield College Massachusetts, USA.
De eerste "basket" en ladder om de bal uit de korf te halen bij een gelukt doelpunt.
(Foto: Jan Boutmans)

1.4. De verspreiding

De snelle verspreiding van het basketbal over de hele wereld werd vooral bepaald door twee factoren, namelijk de oud-studenten van Springfield en de invloed van twee wereldoorlogen.

De Alumni van Springfield

Springfield was een trainingsschool van de *Young Men's Christian Association* of kortweg *YMCA*. De *YMCA* was een sterk georganiseerde christelijke beweging die toekomstige jeugdleiders vormde. Voor hen was sport en lichamelijke opleiding een onmisbaar deel van de opvoeding.

De school van Springfield had al in 1891 een internationaal karakter. Buitenlandse studenten volgden de lessen en de afgestudeerden vertrokken zowel naar de meest verschillende steden in Amerika als naar het buitenland. Overal waar ze gingen, propageerden zij het spel, dat ze zelf in Springfield hadden gespeeld. In 1893 al introduceerde Mel B. Rideout, een afgestudeerde van Springfield, het basket in Frankrijk. Een jaar later werd het ook in China en India gespeeld. In 1900 kwamen Japan en Perzië aan de beurt. Toen in 1905 de Russische club *Mayak* uit St.-Petersburg een Amerikaan uitnodigde om directeur Lichamelijke Opleiding te worden, was meteen ook in Rusland de eerste stap gezet. Een jaar later had *Mayak* al 4 basketploegen en werden geregeld intramuros kampioenschappen gespeeld. In 1909 bezocht een Amerikaanse *YMCA*-ploeg St.-Petersburg en werd er een wedstrijd gespeeld. Dit is misschien wel de eerste internationale wedstrijd in de geschiedenis van het basketbal geweest.

De volgende jaren verspreidden de alumni van Springfield, direct of indirect, het basketbal over de hele wereld. In meer dan 70 landen waren *YMCA*-leden werkzaam. Naast dit alles had de *YMCA* het grote voordeel zeer sterk georganiseerd te zijn, zowel op lokaal, nationaal als op wereldvlak. In 1927 stichtte de wereldorganisatie van *YMCA*, in samenwerking met Springfield College, een Internationale School voor Lichamelijke Opleiding in Genève. De directeur van de school, Dr. Elmer Berry, organiseerde in 1932 een basketbalconferentie, die leidde tot de stichting van de *International Amateur Basketball Federation*.

De invloed van twee wereldoorlogen

Gedurende de eerste wereldoorlog brachten de Amerikaanse soldaten als het ware het basketbal mee. En wat meer is, zij brachten het moderne basketbal, zoals het die jaren al in Amerika gespeeld werd. Hier rees een eerste probleem, namelijk de verschillende reglementen.

In de meeste landen speelde men het spel ofwel volgens de reglementen van toen het geïntroduceerd werd ofwel met reglementen die in de loop van de jaren onafhankelijk geëvolueerd waren. Landen die in de jaren twintig pas het basket leerden kennen, speelden volgens de toenmalige Amerikaanse reglementen. Dit alles lag mee aan de basis van de stichting – in 1932 – van een Internationale Federatie. Na de eerste wereldoorlog waren er vooral in Europa verschillende *YMCA*- en militaire centra. De twee wereldoorlog gaf een totaal ander beeld. Niet tijdens, maar voornamelijk na de oorlog groeide het basketbal snel, alhoewel velen voor het eerst contact hadden met basketbal in de gevangenkampen of in de *YMCA*- en militaire centra. De *YMCA* leverde in deze periode een enorme steun door grote hoeveelheden uitrusting en materiaal aan te voeren.

Na deze donkere periode voor de wereldgeschiedenis, kende het Olympisch tornooi en het Wereldcongres, in 1948 te London, een massaal succes. Toen na 1953 steeds meer landen onafhankelijk werden, namen ook de internationale contacten toe.

Van een spel dat in zijn beginperiode enkel door studenten gespeeld werd, is basketbal geëvolueerd tot een spel dat nu door iedereen gespeeld wordt (mini-, maxibasket). In 40 jaar tijd (1932-1972) is het aantal aangesloten landen van 8 naar 132 geklommen en men schat het aantal beoefenaars op 80 miljoen.

1.5. De ontwikkeling in België (De Sutter, 1969)

□ Periode vóór 1927

Alhoewel basketbal oorspronkelijk bedacht werd als een zaalsport (tijdens de winterperiode), speelde men in België buiten. Volgens de krant *Les Sports* van 1 februari 1958 liet een Brusselse leraar, Emile Raeckels, al vóór de eerste wereldoorlog basket spelen in zijn gymnastieklessen. Dit gebeurde rond twee palen van drie meter hoog, waaraan men ringen had bevestigd.

De geraadpleegde bronnen maken gewag van slechts twee ploegen in die beginperiode. Zij waren gevestigd te Antwerpen en stonden onder de bescherming van YMCA. Antwerpen kwam immers als havenstad het meest met vreemdelingen in contact. Dit Antwerpse basketbalspel had echter slechts de naam en voor de rest weinig of niets gemeen met het Amerikaanse basketbalspel.

De eerste verspreiding gebeurde in schoolverband. Tussen de turnverenigingen van de scholen werden wedstrijden georganiseerd. Voor elke wedstrijd werden, na samenspraak tussen spelers en scheidsrechters, de reglementen vastgelegd. Na de oorlog 1914-1918 legden de Amerikanen een terrein aan in Brussel, naast de Vaartstraat (Quai au Foin), achter het Vlaams Theater. Deze plaats viel samen met de uitgang van de *school nr. 12*. Zo werden de leerlingen van deze school vanzelf geconfronteerd met het basketbal. Na het vertrek van de Amerikanen bleef juffrouw Degreef, de surveillante van de school, het terrein verder onderhouden. Zo stimuleerde zij het basketbalenthousiasme bij de kinderen. Later werd het terrein als oefenplaats gebruikt door de BAC (Brusselse Atletiek Club).

De voorzitter van de BAC organiseerde in 1925 het eerste basketbaltornooi, dat in feite kon gelden als het kampioenschap van België. Buiten Brussel en Antwerpen waren er geen andere ploegen. Langzamerhand breidde het basket zich uit. Enkele toenmalige grote voetbalclubs (bv. Daring C.B.) interesseerden zich voor deze, voor hen nieuwe sport. Zo kwamen er alsmaar meer terreinen.

□ Stichting van de federatie: 1927

In 1926 stelde Jean Maes voor de winnaar van het toenmalige tornooi als kampioen van België te erkennen. Dat jaar was dit toevallig zijn eigen ploeg. J. Maes was op dat ogenblik voorzitter van de BAC en inrichter van het jaarlijkse tornooi.

Daartoe waren echter een federatie én een officiële competitie nodig. Aan J.J. Tensen werd opgedragen dit alles te verwezenlijken. Hij vroeg en kreeg de steun van J.F. Vanderheiden, toen secretaris-generaal van de Zwembond, om de officiële kant van de zaak nader te bekijken. Het grote probleem bleken de statuten en de reglementen te zijn. J. Tensen kreeg van de Franse federatie een exemplaar van hun statuten. A. Schmitz, directeur van een verzekeringsagentschap, hielp mee om de eerste statuten en reglementen

op te stellen. Hij werd de eerste voorzitter van de ‘Belgische Federatie der Basketbalverenigingen’. Op 10 januari 1927 verscheen het eerste nummer van *Basket-ball*, het officiële orgaan van de Belgische basketbalbond.

Eén van de voornaamste verwezenlijkingen van de federatie is de ‘Moniteurschool’. Bezoldigd door de onderscheiden provinciale besturen zijn vijf centra actief: Luik, Charleroi, Brussel, Gent, Antwerpen. De cursussen lopen over twee jaar. Het professoren-corps is lokaal, de examenjury is nationaal.

□ Periode van 1927 tot 1945

De jonge federatie richtte zich tot het Belgisch Olympisch Comité om haar bestaan een internationaal karakter te geven. Frankrijk was de eerste federatie om te antwoorden op de Belgische uitdaging. Op 5 mei 1928 werd te Brussel een interland België-Frankrijk gespeeld. In 1930 werd de Internationale Tentoonstelling in Brussel gehouden. De organisatie van een groot tornooi in het *Palais des Sports* bood de mogelijkheid tot ontmoetingen tussen de ploegen van Frankrijk, Zwitserland en België. Hierbij voegde zich een selectie van Parijs (het reglement vereiste trouwens vier deelnemers om een tornooi te mogen inrichten). Dit tornooi werd de werkelijke internationale start voor het Belgische basketbal. Vanaf 1930 speelde België jaarlijks tegen Frankrijk. Op de Europese kampioenschappen in Genève (1935) maakten de Belgen kennis met tactische elementen, zoals de pivot. Op de Olympische Spelen van 1936, in Berlijn, zagen ze de Amerikanen aan het werk.

□ Periode van 1945 tot 1955

In deze periode valt de tot op heden laatste deelname aan de Olympische Spelen, namelijk Londen 1948, waar de Belgische ploeg elfde eindigde op een totaal van 23 deelnemers. In 1952 (Helsinki) struikelde België in de schiftingswedstrijden. Nochtans werden in deze periode opmerkelijke overwinningen behaald, waardoor België opklom tot één van de beteren in West-Europa.

□ Periode van 1955 tot 1965

De belangrijkste ontgoocheling uit deze periode is de uitschakeling van België in het kwalificatietornooi te Bologna, in 1960. De Belgen werden in de finale van dit tornooi in een testwedstrijd geklopt door Polen en verloren zo de kans om deel te nemen aan de Olympische Spelen te Rome. In het kwalificatietornooi te Genève eindigde België op de vijfde plaats en kwam eens te meer niet in aanmerking voor de Olympische Spelen van 1964 in Tokyo.

De nationale competitie wordt tot in 1959 gekenmerkt door een tweestrijd tussen Brussel (Royal IV) en Antwerpen (Antwerpse). In 1965 wint Racing Mechelen zijn eerste landstitel voor Antwerpse, dat vanaf het seizoen 1958-1959 zes maal achtereenvolgens kampioen was geworden.

□ Periode van 1965 tot 1980

Deze periode kan best worden bestempeld als die van de *Amerikanitis* of inbreng van Amerikaanse spelers. In het seizoen 1963-1964 kreeg het Belgische basket een fameuze nieuwigheid. Antwerpse bracht drie Amerikanen in de competitie. Aangezien er geen geldende reglementering in verband met buitenlanders bestond, kon dit alles zonder veel problemen verlopen. Van dan af wordt het kampioenschap beheerst door die ploegen die het meeste kunnen investeren.

Deze Amerikaanse inbreng heeft het Belgische basket technisch fel verbeterd. Wat het ploegspel-op-zich betreft is er echter geen gelijkaardige vooruitgang. Te veel ploegen teren op hun Amerikaanse individualisten die het wel zullen klaren.

□ Periode van 1980 tot 2000...

Terwijl in het begin van de jaren tachtig er geen beperking stond op het aantal Amerikanen dat een ploeg mocht opstellen, werd dit snel gereguleerd.

Sommige van die Amerikaanse spelers bleven behoorlijk lang in loondienst van bepaalde ploegen, nadat de aanvraag tot naturalisatie voor hen mogelijk werd.

In de competitie zien we Racing Mechelen dat als eerste de stap zet naar het professionalisme, enkele jaren later gevolgd door Sunair Oostende en nog wat later door Charleroi en andere ploegen.

Van de Olympische Spelen van Barcelona 1992 herinneren wij de weergaloze prestatie van het Amerikaanse 'Dream Team'. Dit zorgde voor een stijgend succes van het basketbal dat zich vertaald wist in een enorme stijging van aangesloten jeugdspelers, die zich identificeerden met Magic Johnson en andere Michael Jordans.

Tot slot mag de vooruitziende politiek van de Belgische Basketbalfederatie inzake transferbeleid eveneens vermeld worden. Verder vooruit kijkend naar 2000, mag in het Belgische basketbal de stap naar het professionalisme van meerdere ploegen verwacht worden. Wat de aanpassingen van de reglementen betreft, is het niet denkbeeldig dat de zone van driepuntengebied groter wordt of, met andere woorden, dat het scoren van driepunten iets moeilijker wordt.

De poging om via een strenge arbitrage terug naar de oorspronkelijke doelstelling van het basketbal te gaan, namelijk een "no contact game" kan enkel maar toegejuicht worden. Zowel het aanvallend basket dat gelijk staat met spektakel, als het verdedigend basket dat synoniem is van fysieke inzet kan er maar wel bij varen.

Referenties

- COLBECK, A.L., JONES, W., BUSNEL, R., SZEREMATA, W. & MARTIN, L., *The Basketball World*. Munich, International Amateur Bb. Federation, 1972.
- DE SUTTER, F., *Bijdrage tot de ontwikkeling en geschiedenis van basketbal in België*. Leuven, 1969 (Niet-gepubliceerde licentiaatsverhandeling, Dep. Lich. Opv., K.U. Leuven. Promotor: J. Boutmans).
- LINDEBURG, F. & BUNN, J.W., *How to play and teach Basketball*. New York, Association Press, 1967.
- MAHLO, F., *Basketball Grundschule*. Berlin, Sportverlag, 1966.
- NAISMITH, J.A., *Basketball – Its Origin and Development*. New York, Association Press, 1941.
- VAN DAMME, A., *Bijdrage tot de evolutie van de basistechnieken en van de tactiek in basketbal*. Leuven, 1971 (Niet-gepubliceerde licentiaatsverhandeling, Dep. Lich. Opv., K.U. Leuven. Promotor: J. Boutmans).